Jordán Gyula

Az új főszereplő: Kína

Kína az 1970-es évek végén elindult reformidőszak eredményeként rendkívül látványos, az egész világ figyelmét magára irányító fejlődést, növekedést produkált. Ennek eredményeként meghatározó súlyú és befolyású regionális hatalommá vált, amely azonban már joggal tart igényt globális szerepvállalásra is. Az újkori történelem minden más feltörekvő, emelkedő hatalmához (Japán, Szovjetunió, Németország) hasonlóan Kína is a bizonytalanság, az instabilitás elemeit viszi a nemzetközi politikába. E korábbi példákhoz hasonlóan Kína jelenlegi magatartásában és döntéseiben is igen sok az ismeretlen, illetve sokféleképpen magyarázható vagy értelmezhető tényező. Ráadásul a hidegháború utáni időszak teljesen új világhelyzetében kell szembesülni Kína helyének és szerepének problémáival. A kilencvenes évek elején, közepén a bizonytalansági tényezők és folyamatok hatására bontakozott ki a vita a „Kína-fenyegetésről", vagyis arról, hogy a gyorsan növekedő Kína miként és milyen mértékben fenyegeti ma és a jövőben a nemzetközi közösséget, és ez utóbbinak mit kell tennie e „fenyegetés" csökkentése, ellensúlyozása érdekében. Akár a gyors változások egyik mutatójaként is felfoghatjuk, hogy az utóbbi időben ezek az aggodalmak és viták csökkentek és elhalkultak, helyettük előtérbe került annak mérlegelése, hogy Kína milyen haladást tett a nemzetközileg elfogadott normákhoz való alkalmazkodásban.

Kína felemelkedésével kapcsolatban nem lényegtelen kérdés arra emlékeztetni, ami ennek értékelését a kínaiak felfogásában befolyásolja. Nevezetesen, hogy nemzedékek óta a kínai vezetők legáltalánosabb és legfőbb stratégiai célkitűzése Kínát világhatalommá tenni. Eltérő módszerekkel és elképzelésekkel ez közös törekvése volt Szun Jat-szennek, Csang Kaj-seknek, Mao Ce-tungnak és Teng Hsziao-pingnek, valamint mai utódaiknak. Ráadásul a kínaiak szemléletében Kína nem annyira új főszereplőként jelenik meg, inkább újra azzá válik, elfoglalja a Kínát méltán megillető pozíciót. Itt nemcsak a kínaiak tradicionális kulturális felsőbbrendűségi tudatára kell gondolnunk, hanem például arra a tényre, hogy az európai ipari forradalom előestéjén, 1820-ban részesedése a világ GDP-jéből 32% volt, ami 1952-re 5,2%-ra csökkent, egy főre eső GDP-je pedig a világátlagnak mintegy 89%-án állt, ami szintén meredeken zuhant, 1952-re 23,7%-ra. Itt tehát a régi nagyság visszaszerzéséről, sőt meghaladásáról van szó, egyfajta revánsról is. Ezt a megközelítést tovább színezik a – különösen a hivatalos felfogásban és propagandában – „szégyen évszázadához" kapcsolódó érzelmek és értékelések, amelyek az ópium háború (1839-1842) utáni külföldi behatolást, gyarmatosító törekvéseket teszik nagymértékben felelőssé Kína lemaradásáért, elmaradottságáért.

Kína külpolitikája nem azonnal, a reformidőszak kezdetén változott meg, hanem igazán alapvetően csak az utóbbi évtizedben. Természetesen nem a tagadásáról vagy lebecsüléséről van szó a Teng Hsziao-ping által elindított „reform és nyitás" politikájának és a hozzá kapcsolódó nagy diplomáciai átalakulásnak. A fokozatos fordulat mindenekelőtt a kínai külpolitika alapelveinek, kiinduló tételeinek változásában nyilvánult meg. Szakítottak a világháború elkerülhetetlenségéről szóló tétellel, a világbéke fenntartását hirdették meg legfőbb célként. Hangsúlyozták, hogy Kína független külpolitikát folytat, sohasem lép szövetségre egyetlen szuperhatalommal sem, ugyanakkor minden országgal hajlandó normális, baráti kapcsolatok létesítésére, a békés egymás mellett élés öt elve alapján, függetlenül azok társadalmi rendszerétől, ideológiai felfogásától. Kína ellenzi a hegemónizmust, magát sohasem fog erre törekedni; a harmadik világ pártján áll, magát oda tartozónak vallja; ellenzi a fegyverkezési versenyt; támogatja a leszerelést stb.

Mindez határozott eltávolodás volt a Teng előtti, Mao-i külpolitikai felfogástól, amely elutasította a nemzetközi rendszer szabályait és normáit, annak forradalmi úton való megváltoztatására törekedett. A külpolitikában gyakran használt szélsőséges retorika Kínát meglehetősen elszigetelte a nemzetközi szervezetektől, a gazdaságban pedig önellátásra, autarkiára törekedett. A külpolitikai döntéseket egy diktátorhoz méltóan Mao hozta, jórészt csak a végrehajtásban támaszkodott Csou En-laj szakértelmére és diplomáciai kvalitásaira. Teng ezzel szemben a gazdasági modernizáció érdekében Kína bekapcsolására törekedett a világgazdaság vérkeringésébe, a nemzetközi szervezetekben való aktív részvételre, az önizolációból való kitörésre. Kína átalakulása ebben a tekintetben azonban csak részleges volt, mivel miközben igényt tartott egy nagyhatalmi státuszra, az ezzel járó kötelezettségeket és felelősségeket csak részben tette magáévá. A külpolitika alakítása Teng alatt is jórészt centralizált maradt, a diplomáciai testületben változatlanul még sok képzetlen és tapasztalatlan „káder" volt, a politika tartalmában szintén sok volt a kiismerhetetlenség és bizonytalanság.

Az 1990-es évek elejétől, közepétől – az 1989-es Tienanmen téri mészárlást követő szankciókból és izolációból kitörve – Kína sokkal rugalmasabb, alkalmazkodóbb magatartást tanúsít, aktívan alakítja bilaterális és multilaterális kapcsolatait, védi és elősegíti gazdasági és biztonsági érdekeit. A külpolitikai döntéshozatal és annak végrehajtási folyamata ma sokkal inkább intézményesült és decentralizált, és sokkal kevésbé függ egyetlen vezetőtől.

Ennek az új, nagyfokú öntudatot és önbizalmat is tükröző külpolitikai magatartásnak az alapját és hátterét az a gazdasági teljesítmény alkotja, amelyet Kína közel három évtizede felmutat. Kína teljesítményének olyan tényezőire lehet utalni, mint az országosan magas megtakarítási ráta, a hatalmas tömegű, változatlanul nagy arányban a tengerentúli kínaiaktól származó külföldi működő tőke beáramlása, a termelékenység növekedése, a magánszektor bővülése, a növekvő K+F kiadások, a népesség jelentős része még munkaképes korban van stb. Valuta tartalékai meghaladták az ezer milliárd amerikai dollárt, amelynek jelentős része amerikai állami adósság eszközökben fekszik. Számos ipari termék előállításában világelső, igazi szuperhatalom, és ezek sorában a hagyományos textil, ruházat, sportáruk mellett egyre inkább társulnak high-tech termékek, az elektronika. Az exportorientált gazdasági stratégia sikeres megvalósítása következtében az exportja 2005-ben a GDP több mint 30%-át tette ki. Bár ezt gyakran alábecsülik, importőrként is a világ élvonalába tartozik, az Egyesült Államok és Németország után a harmadik helyen áll. A régió országai is növekvő arányban Kínába exportálnak. A termelési célú behozatal mellett az import fontos mozgatója a lakossági fogyasztás, mindenekelőtt a sok tízmillióban mérhető kínai középosztály részéről. Ez utóbbi rétegnek köszönhetően Kína 2006-ban a luxuscikkek harmadik legnagyobb fogyasztója volt a világon. A világszerte sok millió (becslések szerint pl. Dél-Koreában 3-4 millió) munkahely a kínai kereskedelemmel van összefüggésben. A külföldi működőtőke nagy mértékű vonzása mellett Kína külföldi befektetői szerepe is gyorsuló ütemben növekszik. 2005 végén külföldi befektetéseinek kumulatív összege meghaladta az 57 milliárd dollárt, míg 2000-ben még mindössze 7,6 milliárd dollár volt. Ezek a befektetések egyre tudatosabban egyrészt a Kína számára létfontosságú energia beszerzési források felé irányulnak, másrészt a fejlett országokba – beleértve az Egyesült Államokat is – magas szintű technológia, know-how megszerzése érdekében. A fentiekben csak jelzésszerűen érintett tényezők és teljesítmények mindegyike összefüggésbe hozható Kína külpolitikájával, nemzetközi kapcsolatainak alakításával. Egyúttal nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy Kína „fenyegetésből" világgazdasági szereplővé, gazdasági lehetőséggé változzon.

Kína és a globalizáció

Kína nem tudja, de nem is kívánja függetleníteni magát attól a ténytől, hogy felemelkedése a globalizáció korszakában történik. Maga a fogalom valamikor az 1990-es évek közepe táján került be a kínai hivatalos szóhasználatba, elsősorban annak gazdasági vonatkozásaival összefüggésben. Kína ebben mindenekelőtt gazdasági lehetőségeket látott a külvilággal való intenzív kapcsolatokra, amely a működő tőkén, a külkereskedelmen keresztül kritikus fontosságú gyors gazdasági növekedése számára. Először az 1997-98-as ázsiai pénzügyi válság döbbentette rá, hogy a globalizáció nemcsak lehetőségeket kínál, hanem komoly kihívásokkal is fenyeget. Ugyanezzel szembesült a Világkereskedelmi Szervezetbe (WTO) való belépésért, különösen az Egyesült Államokkal folytatott kemény alkudozások során, melyet végül 2001-ben koronázott siker.

Kína ugyan továbbra is elsősorban a globalizáció gazdasági oldalát hangsúlyozza, fokozatosan felismerte, hogy az a nagyhatalmi politika olyan összetevőit is súlyosan befolyásolja, mint a biztonság, vagyis nem lehet pusztán gazdasági trendként kezelni, hanem politikailag is aktívan befolyásolni kell. Szembesülve az olyan globális fenyegetésekkel, mint a nemzetközi terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek elterjedése, az olyan fertőző járványok, mint az AIDS, a madárinfluenza, a drogkereskedelem, Kína magáévá tett olyan fogalmakat, mint a közös biztonság és a globalizált kooperáció, mivel ezekkel a nem hagyományos biztonsági fenyegetésekkel lehetetlen egyetlen országnak elkülönülten szembeszállni. A nemzetbiztonság átfogó újragondolására került sor, különös figyelemmel a nem hagyományos fenyegetésekre, és tekintettel arra, hogy Kína évtizedek óta nem volt olyan biztonsági környezetben, amikor semmilyen számottevő hagyományos fenyegetéssel nem kell számolnia. A kínai vezetés tehát arra törekszik, hogy maximálisan kiaknázza a globalizáció által kínált előnyöket, és a lehetőség szerint minimalizálja a hozzá kapcsolódó fenyegetéseket.

Kína már a bipoláris világrend közepette is – elsősorban, mint kívánatos célt – hangsúlyozta a multipolaritást. Az új körülmények között új hivatalos formulává vált a „multipolarizáció és gazdasági globalizáció", amelyben a multipolarizációval kapcsolatban az államközi viszonyok megfelelő kezelését hangsúlyozzák, semmint a hatalom újraelosztását. Vagyis Kína (egyelőre) hajlandó tudomásul venni az Egyesült Államok szuperhatalmi státuszát, a globalizációval összefüggő fölényét a katonai, gazdasági, technológiai stb. területeken, és inkább a hatalom gyakorlásának módjával törődik. Minden erő harmonikus együttes létezésére törekednek és nem a nagyhatalmi konfrontációra. Az erőviszonyok ilyen értelmezése magába foglalja az interdependenciát a különböző hatalmak között, beleértve az Egyesült Államokat is, vagyis a globalizált világ nemcsak erősíti, hanem korlátozza is az utóbbi hatalmát. A globalizált világ lehetővé teszi Kína számára, hogy érvényre juttathatja gazdasági érdekeit.

Kína növekvő súlya birtokában minden lényeges kérdésben hallatja hangját, ragaszkodik az egyenlő alapon, kölcsönösen előnyös szerződések kidolgozásához és elfogadásához. Így például aktív és konstruktív szerepet játszik a WTO-ban, de ugyanez érvényes az ENSZ-beli magatartására is, ahol a múltban Kína igen passzív volt. Most a Biztonsági Tanácsban is a világszervezet súlyának, tekintélyének növelésén fáradozik, támogatja a béke és a nemzetközi biztonság érdekében kifejtett erőfeszítéseit. Kína az utóbbi években aláírt számos fegyverzetkorlátozási, környezetvédelmi, sőt emberi jogi egyezményt. Növekvő mértékben részt vesz az ENSZ békefenntartó akcióiban, bővítette az ezzel kapcsolatos kiképző programját. A BT-ben gyakran inkább távolmaradásával fejezte ki ellenérzéseit; a többi nagyhatalomhoz képest igen ritkán – inkább csak Tajvan témájában – élt vétójogával. (Nem számítva a főtitkári szavazásokon leadott 19 szavazatát, 1971 és 2001 vége között mindössze 4-szer vétózott, míg a Szovjetunió/Oroszország 12-szer, Franciaország 14-szer, Anglia 25-ször, az Egyesült Államok viszont 73-szor.) Mindezekből sokan hajlamosak levonni azt a következtetést, hogy Kína növekvő mértékben status quo hatalommá válik, amely stabil

kapcsolatokat kíván az Egyesült Államokkal és csak fokozatos és békés növekedésre törekszik a nemzetközi rendszerben. Úgymond ennek jegyében alakítja viszonyát az Egyesült Államokon kívül Oroszországgal, az Európai Unióval, a régióban az ASEAN-nal. Itt most csak annyit jegyeznék meg, hogy ezt a csaknem idillinek tűnő képet kissé beárnyékolják Kínának már több mint egy évtizede évente két számjeggyel növekvő hadikiadásai, hadseregének intenzív korszerűsítése, rendkívül feszült viszonya és rivalizálása Japánnal, a Tajvannal szembeni erőszakkal való fenyegetőzése, a dél-kínai tengeri szigetek feletti szuverenitás ügyének lebegtetése. Ha nem számít önellentmondásnak, talán úgy fogalmazhatunk, hogy Kína és stratégiája dinamikus status quo orientációjú.

A fenti megszorító megjegyzések sem vonják azonban kétségbe, hogy a globalizáció Kína számára nagy lehetőségeket és ösztönzést teremtett a nemzetközi gazdasági struktúrákban és a multilaterális intézményekben való részvételre. A kínai vezetés világosan látja, hogy számukra elemi érdek a globalizált világgazdaságban való részvétel, ennek nincs alternatívája. Egyre inkább tapasztalatokat szereznek arra vonatkozóan, hogy a globális és regionális intézmények lehetőségeit hogyan használják fel saját érdekükben, csak példaként említve: a jüan felértékelésére irányuló nyomások kivédésére. Röviden, Kína a globalizáció körülményei között változatlanul a nagyhatalommá válás stratégiáját követi, lehetőségek szerint a békés megoldások útján. Amennyiben Kína már meglevő és egyre növekvő gazdasági erejét adottnak vesszük, a világpolitikában betöltött szerepét elsősorban kapcsolatrendszerein keresztül lehet érzékeltetni, tanulmányozni.

Kína és az Egyesült Államok

Kína egész kapcsolatrendszerének centrumában az Egyesült Államokhoz fűződő viszony helyezkedik el, amellyel kapcsolatban ismételten leszögezhetjük, hogy a nemzetközi politika realitásai ezt inkább a kooperáció semmint a konfrontáció felé tolják. Kína felemelkedése, növekvő globális szerepvállalása következtében az Egyesült Államok is kitartó figyelemmel fordul az ázsiai nagyhatalom felé. Ezt számos tényező alátámasztja, többek között az, hogy az adminisztrációt és a tudományos életet tekintve a világon sehol sem tevékenykedik ily nagyszámú, magasan kvalifikált Kína-szakértő, mint az Egyesült Államokban. Specializált folyóiratoktól az évi több száz köteten át a Kongresszus rendszeresen tartott meghallgatásáig és a Pentagon elemzéséig jelzik azt a súlyt és fontosságot, amit ennek a területnek tulajdonítanak.

Ismeretes, hogy az amerikai külpolitikában egy erős idealista tradíció verseng a realizmussal, és ezek vetélkedése az utolsó évtizedekben talán sehol sem annyira hangsúlyos és világosan nyomon követhető, mint az Egyesült Államok Kína politikájában. Amikor az idealista tradíció tör előre, akkor a hangsúly a kínai hatalom antidemokratikus, kommunista jellegére, az emberi jogokra és – különösen demokratizálódása óta – Tajvanra kerül, míg a realisták szemében (akiknek markáns képviselője Henry Kissinger) – ezek a kérdések háttérbe szorulnak. Ennek megfelelően a Kínával való „foglalkozás” és „fékentartás” közötti gyötrődés figyelhető meg, változik a viszony a langyos, hideg és a partnerséget hangsúlyozó állapotok között.

Az 1970-es évektől az amerikai elnökválasztások koreográfiája nemcsak a két felfogás küzdelmét és váltakozását mutatja, hanem – ami témánk szempontjából leginkább fontos – Kína súlyát és jelentőségét tükrözi, hogy (némi leegyszerűsítéssel) előbb utóbb a realizmus kerekedik felül. Az elnökválasztási kampányban minden tábor a szavazók mozgósítása érdekében általában az értéknyelvet, az idealista megközelítést használja, és ilyen alapról bírálja rendszerint a hivatalban levő elnököt. Ha az elnök marad, valószínűleg nem következik be jelentősebb változás Kína-politikájában. Ha veszít, az új elnök eleinte némileg keményebb

politikát alkalmaz Pekinggel, és barátságosabbat Tajvannal szemben, de nagyon hamar újra a realizmus érvényesül politikájában. Az idealizmus és a realizmus azonban nem minden esetben konfrontálódik egymással, Kína esetében néha konvergálnak (például, ha gyors növekedése erőteljes fegyverkezése következtében fenyegetőbbnek, kihívóbbnak érzik, és a realista politika hívei is indokoltnak éreznek egy keményebb, fékentartóbb politikát). Csak illusztrációként említeném, hogy amikor 1979-ben Jimmy Carter felvette a diplomáciai kapcsolatot Pekinggel, egyidejűleg megszakítva azt Tajpejjel, a köztársaság pártiak ezt élesen támadták, Reagan a kampányában még Tajvan ismételt elismerését is felvetette. Más kérdés, hogy az elismerés-váltás a demokratákat is váratlanul érte, aminek az eredménye lett a Tajvan biztonságát és a kétoldalú kapcsolatok változatos formáit továbbra is szavatoló Taiwan Relations Act elfogadása.

Reagan 1980-as győzelme komoly feszültségeket keltett Washington és Peking között. Hivatalba lépését követően azonban hamar alkalmazkodott a realitásokhoz. Ezt jelezte az 1982 augusztusában elfogadott Sanghaj II-nek is nevezett kommüniké, amely – ugyan bizonyos biztosítékok kíséretében –, de korlátokat szabott az amerikai fegyverszállításoknak, majd ezt azzal tetézte, hogy 1984-ben Kínába látogatott. Az 1980-as években viszony jónak, kiegyensúlyozottnak mondható, amelynek amerikai értékelését jelzi, hogy még az 1989. június 4.-i Tienanmen téri mészárlást követően is Bush elnök kísérletet tett a kapcsolatok átmentésére.

Az 1992-es választást megelőzően azonban igen negatív kép alakult ki Kínáról az amerikai médiában és a közvéleményben, elvesztették illúzióikat a brutális kommunista rezsimmel kapcsolatban. Ezt lovagolta meg kampányában Clinton, aki rendkívül élesen támadta Bush Kína politikáját. Nyomásgyakorlást követelt az emberi jogok érvényesítése érdekében, amelyeket hozzákapcsolt a legnagyobb kereskedelmi kedvezmény megadásához (amiről akkor évente döntöttek). A választás megnyerése után Clinton – Reaganhez hasonlóan – gyorsan alkalmazkodott a realitásokhoz és engedett a Kínával való üzleti kapcsolatokat szorgalmazó nyomásoknak. Már 1994-ben elválasztotta az emberi jogokat a legnagyobb kereskedelmi kedvezmény megadásától.

Az 1996-os elnökválasztási kampány közeledtével részben az őt ért bírálatok lecsendesítésére 1995-ben – Kína tiltakozása ellenére – beutazási vízumot adott Li Teng-huj tajvani elnöknek, hogy hangsúlyozottan magánemberként átvehesse kitüntetését anyaegyetemén, a Cornell-en, ahol ebből az alkalomból beszédet is mondott. (A vízum megadása a Kongresszus túlnyomó többségének egyetértését élvezte.) Kína válaszul nemcsak hisztérikus propaganda kampányba kezdett, hanem megtorlásul megszakította számos területen az együttműködési programokat (beleértve az elsősorban számára előnyös katonai kapcsolatokat), és a Tajvani szorosban hadgyakorlatokat és rakéta kísérleteket kezdett. Az 1996-os tajvani első közvetlen elnökválasztás befolyásolására, az „évszázadok óta legnagyobb szeparatistának" kikiáltott Li Teng-huj újraválasztásának megakadályozására Kína ismét valamennyi fegyvernem részvételével tartott hadgyakorlatot és újabb rakétakísérletekre került sor. A fenyegetésre reagálva Clinton rákényszerült, hogy két repülőgép-anyahajó köteléket irányítson a Tajvanhoz közeli vizekre, ami hosszú idő óta nem látott mélypontra süllyesztette a két állam viszonyát. Mindez immúnissá tette Clintont az elnökválasztási kampányban a Kínára vonatkozó bírálatokkal szemben.

A sémának megfelelően újraválasztása után Clinton gyorsan nemcsak helyreállította a kapcsolatok korábbi szintjét Kínával, hanem kölcsönös államfői látogatások kíséretében „konstruktív stratégiai partnerséget" alakított ki. Ezt tulajdonképpen megelőlegezte Clinton 1995 augusztusában Csiang Ce-min kínai államfőhöz intézett, azóta is vitatott titkos levele, amely ígéretként „három nem"-et tartalmazott: 1/ az Egyesült Államok ellenzi, nemet mond Tajvan függetlenségére, 2/ nem támogatja a „két Kínát" vagy az „egy Kína és egy Tajvant", 3/

nem támogatja Tajvan csatlakozását az ENSZ-hez. Bár a levél a kampány során nem került szóba, a 2000-es elnökválasztáson Clinton Kína politikáját éles bírálatok érték. A KNK-ban is magasra csapott az Amerika-ellenesség lángja az 1999-es, mindenekelőtt Japánnal létrehozandó hadszíntéri rakétaelhárító rendszer tervezete, de még inkább a belgrádi kínai nagykövetség bombázása következtében. Amerikai részről újra előkerült az emberi jogok problémája, a másként gondolkodók üldözése, Kínának a nukleáris és egyéb korszerű katonai technológiák megszerzésére irányuló kiterjedt illegális tevékenysége (Cox-jelentés), stb. Clintonnal szemben George W. Bush azt hangoztatta, hogy az Egyesült Államok és Kína stratégiai versenytársak. Vallásos meggyőződéséből is fakadóan a jó és a rossz dichotómiájában szemlélte a világot, de nemcsak idealista, hanem Amerika érdekeiből kiindulva realista alapokról is elutasította a „partnerséget". Korábban nem ismert határozottsággal kötelezte el magát Tajvan védelme mellett és nagy fegyverszállítási ügyleteket hagyott jóvá a szigetország számára.

Az amerikai viszony alakulását rendkívül vázlatosan itt az amerikai elnökválasztások szemszögéből érintettük, ami azonban nemcsak Kína elhanyagolhatatlan jelenlétét, globálisan is egyre meghatározóbb nagyságát érzékeltetik, hanem a szükségszerűen érvényre jutó realista megközelítés alapjának módosulását is. Az 1970-es években az ismert stratégiai háromszögben hasznos ellensúlyként a Szovjetunióval szemben a fiatalabb partner szerepét játszotta. Az 1980-as évek első felében a szovjet fenyegetés növekedésének hatására Kína felértékelődött, majd a Szovjetunió gyors hanyatlása során ez fokozatosan csökkent, bár a fejekben még sokáig élő maradt a hidegháborús gondolkodás. A Szovjetunió felbomlása után Kínát saját fényében és saját súlya alapján kellett értékelni, az 1990-es években ez volt a meghatározó. A 2001. szeptember 11.-i terrortámadás után a terror elleni háborúban számoltak Kínával, de állandó zavaró tényezőként maradt meg Tajvan. Az amerikaiak gondosan egyensúlyoznak a tajvani függetlenségi törekvések bírálata és Kínának szóló figyelmeztetések között egy Tajvan elleni bármely katonai akció esetére.

A kínai-amerikai viszonyt természetesen nagyon sok egyéb kérdés is befolyásolja. Állandó feszültségek forrása az évről évre jelentkező óriási kínai kereskedelmi többlet, amelyhez olyan vitakérdések kapcsolódnak, mint a szellemi tulajdon védelme, a börtönmunkával készült export, a dömping vádak stb. Hosszabb ideje követelik az amerikaiak a jüan jelentős felértékelését, amelynek Kína jól felfogott érdekei alapján ellenáll. Növekvő fontosságú problémává válik a kínai energia-, elsősorban a kőolaj import, amely távlatilag veszélyezteti a világ kőolaj ellátását, de már jelenleg is nagy hatással van az olaj világpiaci árára.

Miközben Kína tudomásul veszi az Egyesült Államok globális dominanciáját, az ázsiai régióban befolyásának csökkentésére törekszik, több vonatkozásban együttműködve ebben a kérdésben Oroszországgal. Jól példázza ezt az 1996-ban létrehozott „Sanghaji ötök" szerződés, amely Kína és Oroszország mellett a volt szovjet közép-ázsiai köztársaságokat (Kazahsztán, Tádzsikisztán, Kirgizisztán) foglalta magába, amelyből 2001-ben Üzbegisztánnal kiegészülve létrejött a Sanghaji Együttműködés Szervezete (Shanghai Cooperation Organization – SCO). Az egyezmény eredetileg keretet kívánt biztosítani a határok normalizálására, de felölelt bizalomépítő intézkedéseket, a regionális kereskedelem és a biztonságpolitika kérdéseit. Utóbbiak különösen hangsúlyossá váltak a szeptember 11.-i terrortámadás után, elsősorban a muzulmán szélsőségesek, illetve Kína esetében elsősorban az ujgur szeparatisták elleni küzdelemre koncentrálva. Bár az Egyesült Államok valamilyen formában szívesen csatlakozott volna a közösséghez, ezt elutasították, miközben megfigyelői státuszt biztosítottak Indiának, Iránnak és Pakisztánnak.

Kína – Japán – Egyesült Államok

Amennyire alapvető fontosságú globális szinten Kína számára az Egyesült Államokkal való kapcsolat, regionálisan ugyanilyen jelentőségű a japán kapcsolat. Természetesen ebben a viszonyban is jelen van az Egyesült Államok, amelyet a múltban a kínai elemzők úgy tekintettek, mint hasznos korlátozóját Japán remilitarizálásának. Az 1990-es évek második felétől azonban az amerikai-japán biztonsági viszony megváltozott, Washington arra törekedett – többek között Kína növekedésének ellensúlyozására –, hogy Tokió aktívabb biztonsági politikát folytasson, ismét „normális nemzet" legyen, ne pártfogolt, hanem partner. Szeptember 11. után az Egyesült Államok szélesebb körű szerepvállalásra ösztönözte Japánt, beleértve a háború segítését Afganisztánban, az iraki újjáépítést, Japán pedig elhatározta csatlakozását a hadszíntéri rakétavédelmi rendszerhez.

Ezek a mozgások bizonyos aggodalmakat váltanak ki a régió országaiban, mindenekelőtt és elsősorban Kínában. A történelmi témák különösen megterhelik ezt a viszonyt, a kínaiakat rendkívül ingerli, ahogy a múltbeli atrocitásokhoz a japánok viszonyulnak, beleértve a mégoly szűk körben használt tankönyvek felelősség elhárító manővereit, a kínai területen hátrahagyott vegyi fegyverek ügyét, vagy a háborús bűnösök nyugvóhelyéül is szolgáló Jaszukuni szentély meglátogatását a japán miniszterelnökök által. Kína szerint Japán nem törekszik szomszédjai megbékítésére, nem viselkedik felelős hatalomként, ezért az ENSZ reformja során nem is támogatta volna, hogy a BT állandó tagja legyen. Kínát az is irritálja, hogy Japán az emelkedő Kínát stratégiai riválisnak tekinti, és 2004-ben új nemzetvédelmi programja irányelveiben első ízben nevezte Kínát lehetséges fenyegetésnek nemzetbiztonságára (bár már korábban kidolgoztak egy védelmi tervet egy kínai támadás esetére). Japán már most is komoly, modern önvédelmi erővel rendelkezik, az 1990-es évek végén felülvizsgált japán-amerikai védelmi irányelvek és a hozzá kapcsolódó törvények a II. világháború óta először tették lehetővé, hogy csapatokat irányítson területén kívülre is.

Kína számára az irracionalitás határáig terjedően érzékeny kérdés Tajvan, márpedig a japán-amerikai együttműködés ezt is érinti. Lényegében együttesen vállalnak kötelezettséget Peking esetleges erőszakos megoldási kísérletének elrettentésére. Állítólag még közös katonai tervet is kidolgoznak erre az esetre. Kínában egyesek hajlamosak egy Washington-Tokió-Tajpej biztonsági koalíciót vizionálni, amely igen megnövelné Tajvan mozgásterét, és vele kapcsolatban már nemcsak az Egyesült Államokkal, hanem Japánnal is számolnia kellene. További feszültség forrásként lehet említeni a Diaoju (japánul Senkaku) szigetek szuverenitása feletti vitát (amelyet súlyosbít, hogy ezek térségében földgáz és kőolaj lelőhelyeket sejtenek), a halászati súrlódásokat, vagy Észak-Korea kezelésének problémáját.

A múlt témái feletti viták, a biztonságpolitikai szempontok mellett azonban nem szabad megfeledkezni egy nagyon súlyos realitásról, amely nagymértékben meghatározza Kína és Japán viszonyát. Az egyre kiterjedtebb és elmélyülő gazdasági kapcsolatokról van szó, amelyek mára szinte interdependenssé teszik a két ország gazdaságát. Az ebből fakadó realitások visszatérően érvényesíteni fogják jogaikat, de aligha vállalkozna bárki is annak megjóslására, hogy az előzőekben jelzett, sok érzelmi, indulati elemmel terhelt tényezők hogyan és mikor törnek felszínre.

Kína – Európai Unió – Egyesült Államok

Amilyen mértékben Kína egyre inkább részévé válik a globális rendszernek, úgy növekednek, válnak kiemelkedően fontossá kapcsolatai az Európai Unióval. Ennek a sokoldalú viszonynak is szereplője az Egyesült Államok, így indokolt ezt is háromszög viszonyként kezelni. Ez a háromszög kapcsolat azonban lényegesen eltér a hidegháború időszakának Washington-Moszkva-Peking stratégiai háromszögétől. A legszembetűnőbb eltérés, hogy itt nem két állam

alkot stratégiai szövetséget a harmadik ellen; mindhárom között sokféle formájú interaktív kapcsolat áll fenn (gazdasági, kormányzati, társadalmi stb.). Mindhármuknak vannak közös érdekeik: az Unió és az Egyesült Államok érdekelt abban, hogy Kínát integrálják a nemzetközi rendbe, hogy megvalósítsa a piacgazdaságba való átmenetet, védje a környezetet, tartsa tiszteletben az emberi jogokat stb. Kína és az Unió például egyetért a multipolarizációban, számos kereskedelmi és kulturális témában. A klasszikus háromszögtől abban is eltér a mostani, hogy a nemzetbiztonsági problémák messze nem dominálják, sőt Kína és az Unió között lényegében ez nem is említhető. További lényeges különbség, hogy a három fél között nagyszámú nézeteltérés áll fenn számos területen. Az Egyesült Államok és az Európai Unió például nem ért egyet az Egyesült Államok szerepét illetően a világban, másként ítéli meg az iraki háborút stb., de ugyanez elmondható az Unió és Kína vonatkozásában egyes kereskedelmi témákat, a Kínával szembeni fegyverembargó fenntartását, vagy Kínának a nukleáris fegyverek elterjesztéséhez való viszonyát stb. illetően. Mindez azt eredményezi, hogy ez a háromszög viszony mozgékony, változó, az álláspontok hol közelednek, hol távolodnak, esetenként két fél osztja egymás álláspontját a harmadikkal szemben, bár az eddig még nem fordult elő, hogy az Egyesült Államok és Kína együttesen került volna szembe Európával.

Az Egyesült Államok és az Európai Unió is azt kívánja, hogy Kína tegye magáévá a nemzetközi normákat és magatartást. Erre talán az Unió még inkább törekszik, kiindulva a hagyományos hatalmi felfogásból, hogy a túlnyomó hatalmat célszerű ellensúlyozni, illetve hogy egy multipoláris világ szilárdabb, mint egy hegemonisztikus, hogy a kemény, mindenekelőtt katonai hatalommal szemben nő az egyéb hatalmi tényezők súlya. Kína nehezen ért egyet azzal az európai megközelítéssel, hogy – különösen az Unión belül – a szuverenitásnak korlátai vannak, felfogásához közelebb áll a XIX. századi szuverenitás-értelmezés.

Az Európai Unió és az Egyesült Államok egyetért abban, hogy a törvények uralmára lenne szükség Kínában, a külföldi befektetők viszonyainak világos, átlátható rendezésére, a korrupció kiirtására, de legalábbis nagyarányú csökkentésére. Az Unió és egyes tagállamai (Svédország, Anglia), külön is jelentős összegeket költöttek jogi, igazságügyi, képzési programokra Kínában.

Az Egyesült Államok és az Európai Unió együttesen törekszik arra, hogy Kína tartsa magát a nukleáris fegyverek elterjesztésének tilalmáról szóló szerződéshez, amelyhez Kína 1992-ben csatlakozott. A múltban emiatt számos konfliktusra került sor, retorziókra egyes kínai cégekkel szemben. Az utóbbi években azonban Kína hatékony export ellenőrzési intézkedéseket hozott, így a feszültségek és vádaskodások csökkentek. Közös az érdekük abban is, hogy Kína tartsa magát a WTO kötelezettségekhez, hajtsa végre az ezeknek megfelelő gazdasági és pénzügyi reformokat, nyújtson nagyobb védelmet a szellemi tulajdonnak, számolja fel dömping gyakorlatát stb.

A legáltalánosabb megítélésbeli különbség az Európai Unió és az Egyesült Államok között Kína felemelkedését illetően van. Az Egyesült Államok előtérbe helyezi nemzetbiztonsági szempontjait, Kína növekvő katonai erejére koncentrál, illetve arra, hogy ez milyen hatással van az amerikai biztonsági érdekekre Kelet-Ázsiában, különös tekintettel Tajvanra. Az Egyesült Államokon belül, például a Kongresszusban folytatott meghallgatásokat, vitákat emellett a gazdasági kérdések, nem utolsósorban a hatalmas kínai kereskedelmi többlet is befolyásolják. Az Európai Unió Kína felemelkedésével kapcsolatban elsősorban annak belső problémáira, az államszocializmusból a piacgazdaságba való átmenetre, a politikai rendszer lassú változásaira figyel, és Kína értékeli az ehhez nyújtott segítséget. Az Unió ilyen magatartását befolyásolja, hogy rendelkezik a kelet-európai államok hasonló átmeneti periódusának tapasztalataival. Az európaiak emellett szintén hajlandók megosztani

tapasztalataikat az iparosítás, a privatizáció, a felsőoktatás és sok már terület vonatkozásában is. Ennek az átfogó, számos területet magába foglaló együttműködésnek volt az eredménye az Európai Unió és Kína között 2003-ban megkötött stratégiai partnerségről szóló egyezmény. Mindkét fél úgy véli, hogy együttműködve hatékonyabban tudnak kezelni olyan biztonsági problémát is jelentő kérdéseket, mint a nemzetközi bűnözés, az illegális bevándorlás, a fertőző járványos betegségek, az energia és környezeti problémák stb.

Kína és a régió

Kínának a viszonya az ázsiai-csendes-óceáni régióhoz jelentősen változott a hidegháború időszakához képest. Legáltalánosabban ez abban nyilvánul meg, hogy míg a múltban a nagyhatalmakhoz való kapcsolatai és globális ambíciói alapján alakította viszonyát a régióhoz (ami számos konfliktusnak vált az eredőjévé), addig most a régióra támaszkodva, itteni kapcsolatrendszerét felhasználva kíván meghatározó globális hatalommá válni. Kína gyors felemelkedésében egyebek mellett két, a régióval összefüggő tényező is szerepet játszott. Egyrészt ez a régió a világgazdaság legdinamikusabban fejlődő részéhez tartozik, amely Kína számára kedvező külső feltételeket biztosított, beleértve az exportorientált gazdaságfejlesztési stratégia felhasználható tapasztalatait. A másik tényező, hogy a világon semmilyen más hatalom nem rendelkezik olyan emigrációval, nemcsak a számukat (amit 50-55 millióra becsülnek), hanem a gazdasági erejüket, tőkebefektetési képességüket tekintve. A kínai származásúak a régió egyes országaiban a lakosságban képviselt számarányukhoz képest óriási gazdagsággal rendelkeznek. Az 1990-es évek közepéről származó adatok szerint a nem föld alapú magántőkéből a következő százalékos arányban részesedtek az egyes országokban: Malajziában a népesség 29%-át alkotva, a 61%-val; Thaiföld (10%): 81%; Fülöp-szigetek (2%): 50%; Indonézia (2,5-4%): 73%. Tajvan és Hongkong mellett ők adják még ma is a külföldi tőkebefektetés több mint 50%-át Kínában, ami egyúttal nagy szakértelmet, menedzseri és marketing ismereteket is magában foglal, amire Kínának szintén égetően nagy szüksége van.

Kína és a régió kapcsolatában kiemelt szereplőként van jelen a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége (Association of South-East Asian Nations – ASEAN), amelyhez fűződő viszonyában hatalmas változások történtek az utóbbi mintegy másfél évtizedben. Kína növekvő hatalma és befolyása a világon kevés szereplőt érint olyan mélyen és közvetlenül, mint az ASEAN tagállamait. Ebben a gazdasági tényezőkön túl a középpontban helyezkednek el Kína katonai modernizációja miatti aggodalmak, a Dél-kínai tenger szigeteivel kapcsolatos aktivitása. 1967-es alakulásakor az eredeti tagok (Indonézia, Malajzia, Fülöp-szigetek, Szingapúr, Thaiföld) egyikének sem volt normális kapcsolata Kínával. Mindegyikük belső felkelések lehetőségével nézett szembe, többek között kommunista csoportok részvételével, amelyek között nem egy kínai etnikumú volt. Kína ezeknek nyújtott támogatása csak fokozta az egyébként is meglevő bizalmatlanságot, gyanakvást. A kínai-amerikai közeledés fontos változásokat hozott regionális összefüggésekben is, az ASEAN tagjai is átértékelték Kínával való kapcsolataikat (Malajzia 1974-ben, Thaiföld és a Fülöp-szigetek 1975-ben normalizálták kapcsolatukat Pekinggel).

1978 decemberében új viszony kezdődött Kína és az ASEAN között, ez azonban nem a nevezetes kínai pártplénumhoz, a reformidőszak kezdő dátumához kapcsolódott, hanem Vietnam Kambodzsa elleni intervenciójához, illetve elfoglalásához, amelyben Kína és a többi állam is a szovjet befolyás növekedését látták. Természetesen a szervezet tagjaira komoly hatást gyakorolt a kínai-amerikai diplomáciai kapcsolatok felvétele is, bár mindennek ellenére megosztottak voltak abban a kérdésben, hogy Kína vagy Vietnam jelenti-e a nagyobb fenyegetést biztonságukra. Vietnam 1989-es kivonulása Kambodzsából megszüntette a közeledésnek ezt az alapját Kína és az ASEAN között. A közeledés folyamata nem szakadt

meg 1990-ben Indonézia, majd nyomában Szingapúr és Brunei (amely 1984-ben lépett a szervezetbe) is felvette a diplomáciai kapcsolatot Kínával, így 1991-re – 1967 óta először – a szervezet minden tagjával normalizált kapcsolata volt.

A hidegháború után az Egyesült Államok vonakodott a biztonsági elrendezés további biztosításától, míg az ASEAN tagjai folytatódó elkötelezettségét kívánták. Az 1990-es éveket Kína szempontjából az ASEAN-t illetően egyfajta kettősség jellemezte: amellett, hogy Kína agresszívebb és az erő alkalmazásától, vagy legalábbis az azzal való fenyegetéstől sem visszariadóan lépett fel a Dél-kínai tengeren, megjelent és egyre fontosabbá vált a Kína által kínált gazdasági lehetőségek kihasználása. Az utóbbinak külön ösztönzést adott, hogy az Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény (North American Free Trade Agreement – NAFTA) és az Európai Unió maastrichti egyezménye, felvetették a protekcionista intézkedések veszélyét. Kína ugyan egyre erősebb kereskedelmi vetélytársuk volt, de egyúttal nagy lehetőségeket is kínált a fenti veszélyek csökkentésére. Különös jelentősége volt annak, hogy különböző multilaterális fórumok, dialógus partnerségek jöttek létre: a Regionális Fórum mellett a South China Sea Workshops, az Asia-Europe Meetings (ASEM), az Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC), az „ASEAN Plus Tree" (APT) (utóbbi + három: Kína, Japán és Dél-Korea). Ezek mindegyikének résztvevője Kína. A régió részéről ez az erőfeszítést tükrözte, hogy Kínát sok szálon bekapcsolják a politikai, biztonsági és gazdasági folyamatokba, míg Kína részéről a határozott eltávolodást jelezte a múltbeli gyakorlattól, amikor a bilaterális kapcsolatokat részesítette előnyben és tartózkodó volt a multilaterálisokkal szemben.

A tőkebefektetéseken túlmenően a kapcsolatokat segítette, hogy nagy mértékben osztották Kína aggodalmait az Egyesült Államok kereskedelmét és emberjogi politikáját illetően. Az 1989-ben létrejött APEC első szakaszában az ASEAN országai és Kína a szervezetben az „Egyesült Államok dominanciájának eszközét" látták, az emberi jogok kérdésében pedig ürügyet arra, hogy az Egyesült Államok beavatkozzon belügyeikbe. Ennyi vélemény egybeesés alapján nem meglepő, hogy az ASEAN rendkívül visszafogottan reagált a Tienanmen téri vérengzésre. Kína és a szervezet viszonya látványosan javult, az 1990-es évek elejétől állandó dialógus partnerévé vált a szervezetnek, az évtized közepétől pedig – a probléma ideiglenes kiéleződése után – békülékeny gesztusokat téve, rugalmasságot mutatva kezelte a dél-kínai tengeri szigetek problémáját. Elfogadta az ENSZ tengerjogi szerződését, és erre is alapozva hajlandó volt multilaterális alapon megvitatni a Spratly-szigetek problémáját a szervezet (ASEAN) szintjén. Az 1990-es években tehát javult a viszony Kína és a szervezet között, a kereskedelem, a gazdasági együttműködés rendkívül dinamizmust mutatott.

Az 1997-ben kitört ázsiai pénzügyi, gazdasági válság jó lehetőséget adott Kína számára annak bizonyítására, hogy felelősségteljes, megbízható partner, joggal aspirál a régión belüli vezető szerep betöltésére. Az ASEAN tagországai, melyeket rendkívül súlyosan érintett a válság, sem az Egyesült Államoktól, sem Japántól nem kaptak segítséget, Kína viszont igen gálánsnak mutatkozott. A Thaiföldnek nyújtott egy milliárd dolláros kötelezettség vállalásnál is jelentősebb segítség volt, hogy ígéretéhez ragaszkodva nem értékelte le a valutáját. Ez nagy elismerést váltott ki az ASEAN országok részéről, méltányolták Kína áldozatvállalását, a régióért mutatott felelősségteljes magatartását, egészében jelentős fordulóponttá vált egymáshoz való viszonyukban. Világossá vált, hogy már nem Japán a kelet-ázsiai gazdaság „mozdonya", hogy a „repülő darvak" modell időszaka véget ért. Kína és Kelet-Ázsia viszonyában a hangsúly áthelyeződött a gazdaság és a kereskedelem problémáira, az addig középpontban álló politikai és biztonsági kérdésekkel szemben.

Kína különösen aktívvá vált a régióval kapcsolatban azt követően, hogy 2001-ben csatlakozott a WTO-hoz. A gazdaságra helyeződő nagyobb hangsúly azonban nem feltétlenül jelent harmonikus, kooperatív viszont, mivel Kína és az ASEAN országok gazdasági

struktúrái sokkal inkább versengő, semmint komplementer jellegűek. Ugyanazokon a piacokon (Egyesült Államok, Európai Unió, Japán) versenyeznek, és Kína ezek rovására nagy piaci részesedést hódított el. Ebben jelentős szerepet játszott (és ez hozzá tartozik az 1997 után fentebb dicsért magatartása árnyalásához), hogy 1994-ben 47%-kal leértékelték a jüant, ami hatalmas lökést adott a kínai exportnak, nagymértékben hozzájárult piachódításához. A komplementaritás hiánya miatt Kína és az ASEAN nem jelentenek egymás számára nagy exportpiacot. Az ASEAN öt fontos tagállama (Indonézia, Malajzia, Thaiföld, Fülöp-szigetek és Szingapúr) 1980 és 2000 között átlagosan csak 6,4%-át fogadták Kína teljes exportjának, míg ezen országok Kínába irányuló exportja ugyanezen időszakban 2 és 2,7% között mozgott a Fülöp-szigetek esetében pedig csak 1,3% volt. Hasonlóképpen versenytársaknak számítanak a külföldi működőtőke vonzása tekintetében. A világkereskedelem a hagyományos munkaintenzív iparok (textil, ruházat, lábbeli) területén is Kína elsősorban ezen országok rovására tört előre, de például a fogyasztói és ipari elektronika exportjában is. 1990-ben Kína részesedése az Egyesült Államok elektronikai piacán csak 2% körül volt, ez 2001-re 11,8%-ra növekedett, szemben Korea 9 és Tajvan 8,2%-ával.

A folyamatok és a helyzet ismeretében csak részben volt meglepő, hogy Kína az ASEAN csúcsértekezleten 2000. novemberben egy szabadkereskedelmi terület létesítésének javaslatával állt elő (ASEAN – China Free Trade Area – ACFTA). A javaslat szerint tíz év alatt sor kerülne a vám és a nem-vám jellegű akadályok lebontására, de Kína jelentős engedményeként az ASEAN újabb és gazdaságilag fejletlenebb tagjainál (Vietnam, Laosz, Kambodzsa, Mianmar) erre csak öt évvel később, 2015-re kerülne sor. Utóbbiak tehát előbb léphetnének szabadon a kínai piacra, mielőtt saját piacaikat meg kellene nyitniuk a kínai versenytársak előtt. Az ACFTA egyszerre képvisel lehetőségeket és kihívásokat. (Az ASEAN titkárság számításai szerint az ACFA az ASEAN Kínába irányuló exportját 48%-kal fogja növelni, míg Kína exportját az ASEAN-ba 55,1%-kal). Kína a kereskedelmi előnyökön túl bízik abban is, hogy a regionális csoportosulás jobb tárgyalási pozíciót biztosít számára nemcsak a hasonló regionális szerveződésekkel szemben (a világon több mint száz ilyen kereskedelmi elrendezés van vagy már működésben, vagy tárgyalás alatt), hanem olyan globális fórumokon is, mint a WTO. Egy stabil, baráti és kooperatív környezet szintén nagyon fontos Kína számára, mert ez elősegíti a gazdasági prosperitást, amelyhez kötődik a rendszer legitimációja. Az ASEAN tagországok jelentős fenntartásokkal fogadták el a kínai javaslatot, változatlanul tartanak a kínai befolyás erősödésétől. Tisztában vannak azzal, hogy a szabadkereskedelmi terület keretein belül is meghatározóbb lesz a versengés, mint a komplementer jelleg. Ugyanakkor egy hatalmas piachoz való hozzájutás nagy potenciális lehetőségeket kínál a kereskedelem expanziója számára.

Kína gyorsan növekvő gazdasága, gyors ütemben modernizálódó hadserege aggodalmakat is kelt mind a régióban, mind a nyugaton. Természetesen nem önmagában a GDP és a hadsereg nagyságáról van szó, hanem az a döntő, hogy Kína vezetői ezt a hatalmat mire akarják használni, milyen stratégia megvalósítását szolgálják. Ebből a szempontból az egyik legdöntőbb tényező az alapvetően pragmatikus megközelítés, a gazdasági növekedésre helyezett hangsúly, a normális kapcsolatokra törekvés minden állammal, különösen a nagyhatalmakkal, mentesen minden ideológiai szemponttól. Okulva a Szovjetunió sorsából, a hadsereg fejlesztését, a fegyverkezést a gazdaság teherbíró képességével összhangban kívánja végrehajtani, szem előtt tartva bizonyos prioritásokat (nukleáris modernizáció, légierő és haditengerészet fejlesztése). Határozott jeleket mutat a beilleszkedésre a globalizált világba, a nemzetközileg elfogadott normákhoz és elvekhez való alkalmazkodásra. Ugyanakkor – nem felmelegítve a „Kína fenyegetés” címszó alatt felsorakoztatott félelmeket – utalni kell azokra a tényezőkre, amelyek jelentősen árnyalják ezt a békés, harmóniára törekvő hatalomképet. A sor meglehetősen hosszú: a virulens nacionalizmustól a nehezen kiszámítható hatásokkal járó belső gondokon (növekvő jövedelem-, regionális különbségek, munkanélküliség, migráció,

nemzetiségi kérdés stb.) át a szuverenitás és területi integritás merev értelmezéséig terjed. Nehezen lehet szabadulni annak nyomasztó emlékeitől, tényeitől, hogy a népköztársaság ideje alatt a kínai vezetők milyen természetességgel folyamodtak erőszakhoz, vagy az azzal való fenyegetéshez politikai, hatalmi célok érdekében. A felsorolás itt is hosszú: 1954-55-ben majd 1958-tól a Tajvani szorosban lőtték a part menti szigeteket, 1962-ben határháborút folytattak Indiával, 1969-ben véres határösszecsapást a Szovjetunióval, 1974-ben tengeri ütközet volt Dél-Vietnammal, elvéve a Paracel szigeteket. Nem nyugtathatjuk magunkat azzal, hogy ezek a maói időszakra voltak jellemzőek, hiszen 1979-ben a határháborút Vietnammal már Teng alatt vívták, és hasonlóképpen: 1988-ban Vietnammal került sor összecsapásra a Dél-kínai tengeren, 1995-ben a Fülöp-szigetekhez tartozó Mischief zátonynál erőfitogtatásra, 1995-ben és 1996-ban Tajvan ellen irányuló hadgyakorlatokra és rakétakísérletekre. Igaz, ezen legutolsó akció óta több mint egy évtized telt el hasonló akció nélkül, de 2005-ben fogadta el a kínai parlament a Tajvant erőszak alkalmazásával fenyegető elszakadás ellenes törvényt, retorikája időnként szélsőségesen hisztérikus, miközben már vagy 800 rakéta fenyegeti a szakadárnak tekintett szigetországot.

Kína alapvető nemzeti érdekei a gazdaság fejlesztését, a nemzetközi gazdaságba és politikába való beilleszkedést igénylik, és a legfontosabb tendenciák ezek érvényesülése felé mutatnak. Nem feledkezhetünk meg azonban arról, hogy egy jórészt még mindig ellensúlyok és intézményesült ellenőrzés nélküli politikai rendszerrel van dolgunk, amely eleve nem zárja ki kedvezőtlen tendenciák érvényre jutását, még ha ennek valóban erősen korlátozottak is az esélyei.

Irodalomjegyzék

AHN, Soong-Bum, 2001. China as Number one. *Current History*, September

ECONOMY, Elizabeth, 2003. Changing Course on China. *Current History,* September

GURTOV, Melvin, 1999. Fragile partnership: The United States and China. *Asian Perspective*, No. 2

HONG, Eunsuk, Sun, Laixiang, 2006. Dynamics of Internationalization and Outward Investment: Chinese Corporations' Strategies. *The China Quarterly,* 2006. September

JORDÁN Gyula–Tálas Barna, 2000. A „Kína fenyegetés". *Külpolitika,* 3-4. sz.

KEMMER, John, 2005. An Uncertain Future: The Politics of U.S.-China Military Relations– From Nixon, to George W. Bush, and Beyond. *Issues and Studies*, June

MONTESANO, Michael J., Hwee, Quek Ser, 2004. The United States in Southeast Asia: Deepening the Rut? *Orbis,* Spring

POLLACK, Jonathan D., 2003. China and the United States Post-9/11. *Orbis,* Fall

SCHMITT, Gary, 2002. 9-11 and the Implications for East Asian Security. *Issues and Studies,* June

Special Issue on China-ASEAN Relations. *Asian Perspective,* 2002, No. 4.

VÁMOS Péter, 2005. Nemzet és azonosságtudat. Megjegyzések a kínai külpolitika értelmezéséhez. In: N. Rózsa Erzsébet (szerk.) *Nemzeti identitás és külpolitika a Közel-Keleten és Kelet-Ázsiában.* Budapest: Teleki László Alapítvány.

WONG, John, Sarah Chan, 2003. China-ASEAN Free Trade Agreement: Shaping Future Economic Relations. *Asian Survey,* May - June

WU, Yu-Shan, 2005. From Romantic Triangle to Marriage? Washington-Beijing-Taipei Relations in Historical Comparison. *Issues and Studies,* March